

**DIPLOMATICKO-PALEOGRAFICKÝ POPIS LISTIN
K BROUMOVSKÉMU KLÁŠTERU Z ARCHIVU MĚSTA BROUMOV
ULOŽENÝCH V SOKA NÁCHOD¹**

PETR SEDLÁČEK

This paper aims to bring the description from the diplomatic and paleographic perspectives of a medieval charters from a collection of the Archive of Broumov, Ref. No. 12, 19–22. The contents of the charters are analysed too. These documents are deposited in State District Archive in Náchod. The documents were stylized in the Latin language (Ref. No. 12, 19–20) and also in the German Language (Ref. No. 21–22).

Key words: Charters; 14th century; 15th century; Town of Broumov; Temple; description from the diplomatic and paleographic perspectives.

Archivní fond Archiv města Broumov, který je dnes uložen ve Státním okresním archivu Náchod, obsahuje pro období vlády Václava IV. soubor listin označených inventárními čísly 12, 19–22.² Všechny tyto listiny se týkají kláštera v Broumově,³ města Broumov⁴ a osob spojených s těmito místy. Hlavní motivací pro vznik našeho příspěvku byla absence podobně souhrnné práce, která by se uvedenými písemnostmi zabývala z pomocno-vědně historického hlediska a předložila jejich podrobný diplomaticko-paleografický popis. Pozornost bude věnována jak vnějším znakům písemností, tak i vnitřním, zejména pak listinným formulím a obsahové stránce. Povšimneme si přítomnosti ověřovacích prostředků a zejména u pečetí města Broumov budeme sledovat změny v pečetním obraze. Všechny listiny byly vyhotoveny na pergamenu. Užitým pramenným jazykem je v případě inv. č. 12, 19 a 20 latina, kdežto u inv. č. 21 a 22 jde o němčinu. Nejstarší listinou je inv. č. 19 z 28. září 1383. Nejmladší písemnost představuje inv. č. 12 z 8. ledna 1419. Zbývající listiny byly vydány v letech 1413 (inv. č. 20), 1416 (inv. č. 21) a 1417 (inv. č. 22).

Inventární číslo 12 bylo vyhotoveno na pergamenu o rozměrech 32,5 × 27,5 – 4,5 cm (v poměru výška × šířka – plika) a užitým jazykem textu je latina. Psací látka na sobě nenese žádné výrazné a neočekávatelné stopy poškození, pouze levý horní roh je lehce pomačkaný. V často exponovaných místech, tj. ohybech, kde byl pergamen složen, je pergamen křehčí

¹ Text vznikl v rámci projektu Grantové agentury ČR „RBMV X. Listiny a listy východočeských archivů z doby Václava IV.“, reg. č. 17-16153S.

² Státní oblastní archiv Zámorsk – Státní okresní archiv Náchod, Archiv města Broumov.

³ K dějinám kláštera v Broumově např. RŮŽIČKA, J.: *Dějepis kláštera břeňnovského a broumovského*. Praha 2013, 182 s. Dále k benediktinům ŠRÁMEK, J.: *Mezi normou, reformou a praxí: proboštství benediktinských klášterů v Čechách a na Moravě ve středověku*. Olomouc 2016, 481 s.

TÝŽ: *Břeňnovské opatství ve středověku: Břeňnov, Rajhrad, Police nad Metují a Broumov*. Praha 2016, 252 s.

AROŠOVÁ, M. – LOMIČKOVÁ, R.: *Ora et labora: vybrané kapitoly z dějin a kultury benediktinského řádu*. Praha 2013, 253 s.

ŠIMŮNEK, R.: *Benediktini*. Akademická encyklopedie českých dějin, sv. 1. Praha 2009, s. 175–178.

⁴ O Broumově více např. BAŠTECKÁ, L. – TRENČANSKÁ, B.: *Broumov*. Praha 2013, 178 s.

a důsledkem toho došlo i k značnému poškození písmen v této oblasti. Inkoust je celoplošně bleďší a zejména v přehybech psací látky se sprašuje. Listina prošla restaurováním, pergamen byl dezinfikován a mechanicky čištěn, vlhčen, zvláčněn a vyrovnán. Psací látkou listiny s inventárním číslem 19 je rovněž pergamen. Jeho rozměry jsou $54 \times 52-6$ cm (výška \times šířka – plika). Stav dochování je dobrý, psací látka nemá výrazné defekty, vyjma několika hnědých skvrn, z nichž se tři vyskytují přímo v textu. Na některých místech je pergamen lehce zkrabacen. Inventární číslo 20 je listina vyhotovená na pergamenu s rozměry $28,8 \times 19,2 - 4$ cm (výška \times šířka – plika) a jazykem textu je opět latina. Psací látka je velice zachovalá. Za jediný defekt lze považovat šedě zbarvenou skvrnu pod horizontálním ohybem pergamenu, která zasahuje na dva řádky. V těchto místech je inkoust bleďší. Pergamenová listina s inventárním číslem 21 má rozměry $25 \times 13 - 2$ cm (výška \times šířka – plika) a užitým jazykem je němčina. Psací látka není výrazně poškozená, pouze v ohybech, kde byla skládána, je křehčí a inkoust se sprašuje. Inventární číslo 22 je rovněž zhotoveno na pergamenu, jenž má rozměry $29,3 \times 14,3 - 1,8$ cm (výška \times šířka – plika). Jazykem je i v tomto případě němčina. Psací látka upoutá pozornost několika dírkami o velikosti špendlíkové hlavičky, které jsou patrné po okrajích, na plíce, ale také v textu. V místech, kde byl pergamen složen, nedošlo na rozdíl od většiny předešlých listin k výraznému poškození písmen.

Výše již bylo zmíněno, že všechny zkoumané listiny byly vyhotoveny na pergamenu, v latinském a německém jazyce. Ke každé z nich byla přivěšena pečeť,⁵ coby ověřovací prostředek. Stav jejich dochování se různí. U inv. č. 12 byly na pergamenových prouzcích přivěšeny dvě pečeti, opatova a konventu, z nichž se do dnešní doby zachovala pouze ta první, po druhé zbyl pouze proužek pergamenu. Opatova pečeť, otištěná do přírodního včelího vosku, je značně poškozená. Její horní část je ulomená, tudíž zcela chybí téměř třetina pečetního obrazu. Významný defekt je patrný i na levém okraji. Pečeť je zanesena prachem a vosk je proschlý. Rozměry ověřovacího prostředku dnes dosahují 4,9 cm na výšku a 4,3 cm na šířku. Na zadní straně je pod papírovým krytem přitištěna pečeť úřadu zemských desk s průměrem 3,5 cm. U listiny s inv. č. 19 se z původních tří pečetí přivěšených na pergamenových prouzcích dochovaly dvě, konventu a města. Pečeť opata je deperditní. První pečeť z přírodního vosku o rozměru 5,8 cm přežila v celistvosti, avšak pečetní obraz je nevýrazný a těžko rozeznatelný. Pečeť města Broumov⁶ s rozměrem 4 cm, otištěná v přírodním vosku, má ve svém obrazu labuť ještě bez hvězdy a v legendě je nápis „BRVNOV“. Jde o nejstarší zachovalou pečeť s literou „N“ na místo „M“, které je užito i ve zkoumané listině. Listina s inv. č. 20 má dochované obě pečeti, které jsou v koroboraci ohlášeny. Přivěšeny jsou na pergamenovém proužku a otištěny byly do přírodního vosku. Prvá z nich patří opatovi a v průběhu let došlo k jejímu poškození. Na pravé straně (po obvodu) část chybí, podobně jako v dolním segmentu. Navzdory tomu je pečetní obraz poměrně patrný a legenda po levé straně čitelná. Rozměry této pečeti jsou $6,2 \text{ cm} \times 4,6 \text{ cm}$ v poměru výška \times šířka. V o něco horším stavu přežila druhá pečeť patřící konventu. Její rozměr je $5,6 \text{ cm}$. Pečetní obraz je značně poškozen a legenda je na většině míst prakticky nečitelná, resp. zcela chybějící. Patrná je též prasklina uprostřed. Nejlépe dochované pečeti se nacházejí u listiny s inv. č. 21. Jedná se o dvě pečeti otištěné v přírodním vosku a přivěšené na pergamenových prouzcích. První pečeť s průměrem 2,5 cm patří proboštovi a zobrazuje stojící postavu muže v křížové obrubě. Největší poškození lze vidět v horní části, na začátku legendy, kde je text odlomen. Druhá, měst-

⁵ K pečetím broumovských a břevnovských benediktinů více STEHLÍKOVÁ, D.: *Pečeti břevnovských a broumovských benediktinů do roku 1638. Milénium Břevnovského kláštera (993-1993)*. Sborník statí o jeho významu a postavení v českých dějinách. Praha 1993 s. 173–195.

⁶ K pečetím města Broumov více HLADKÝ, L.: *Pečeti, znak a prapor města Broumova*. Stopami dějin Náchodska 9, 2003, s. 9–16.

ská pečeť má průměr 4 cm. Zobrazena je tu, stejně jako u pečeti přivěšené k listině inv. č. 19, labuť, avšak tentokrát již s pěticípou hvězdou. Na základě dochovaného materiálu jde o její první výskyt. Legenda je také mírně poškozená a hůře čitelná. Ve slově „BRVNOV“ je opět uvedena litera „N“, kdežto v latinských textech se vyskytuje „m“. Stejná pečeť je také přivěšena na poslední listině (inv. č. 22). I zde je v přírodním vosku zobrazena labuť s pěticípou hvězdou a opisem se slovem „BRVNOV“. Přivěšena je na pergamenovém proužku a do dnešní doby se dochovala v celistvosti, leč její obraz je značně zanesen prachem a na mnohých místech je pouze slabě zřetelný.

Z paleografického hlediska lze konstatovat, že všechny zkoumané listiny jsou dobře čitelné i se svými specifikami, s nimiž se badatel musí seznámit. Inventární číslo 12 je psáno dobře čitelnou bastardou, jejíž litery jsou dosti drobné. Úskalím při čtení může být nejen značné množství zkratk, zejména kontrakčních, ale také přehyby pergamenu, kde dochází k poškození psací látky včetně inkoustu, a vybledlá místa. Řádky jsou vedeny rovně, písmo je vertikálně orientované. Inventární číslo 19 je psáno texturou, která je velmi dobře čitelná a úhledná, čemuž napomáhá vesměs rovné vedení řádků, velikost jednotlivých liter, jež nejsou spojovány, ale také vertikální sklon písma. Výraznou komplikací při čtení nejsou ani tmavší skvrny na psací látce. Úhlednou, dobře čitelnou a pravidelnou bastardou je psána listina s inv. č. 20. Řádky jsou vedeny rovně. Pod jediným horizontálním přehybem pergamenu se vyskytuje tmavší skvrna, která zasahuje do textu, avšak nikterak nekomplikuje čtení. Inventární číslo 21 je psáno úhlednou, dobře čitelnou bastardou, vepsanou v rovně vedené řádky. K žádnému výraznému problému při čtení nedochází, komplikace mohou nastat pouze u některých slov, jež jsou situovány v jediném vodorovném přehybu psací látky. Hůře čitelnější bastardou je psána listina s inv. číslem 21. Delší litery téměř zasahují do okolních řádků, čímž text působí méně uspořádaně a esteticky. Řádky jsou vedeny poměrně rovně.

Z hlediska diplomatického jsou všechny listiny tvořeny standardními formulemi. Inventární čísla 12, 20, 21 a 22 začínají intitulací. U inv. čísla 19 ji předchází invokace ve znění „*In nomine Domini amen.*“. U všech listin pak navazuje promulgace a poté narace, která však chybí u inv. č. 20, kde je rovnou uvedena dispozice. Na dispozici navazuje u všech zkoumaných listin koroborace a datace. Listiny, které mají stejné vydavatele, si zasluhují komparaci formulí, jež se v příslušných exemplářích vyskytují. V prvé řadě se zaměříme na inv. č. 12 a 20. V těchto případech dochází v intitulaci pouze k obměnám osob a jejich titulů, viz „*Nos Siffridus, divina miseratione abbas, Nicolaus prior, Petrus subprior, Henricus prepositus, Nicolaus sacristanus, Clemens pittanciarus totusque conventus monasterii Brewnowiensis prope Pragam ordinis sancti Benedicti*“ (inv. č. 12) a „*Nos Siffridus divina miseratione abbas, Nicolaus prior, Woyslaus subprior, Simon prepositus, Nicolaus sacristanus et Nicolaus infirmarius totusque conventus monasterii Brewnowiensis prope Pragam ordinis sancti Bene[di]cti*“. U listiny s inv. č. 12 je promulgace rozšířenější („*recognoscimus tenore presencium universis presentibus et futuris, presentem litteram visuris, audituris et lecturis*“) oproti inv. č. 20 („*notum facimus tenore presencium universis presentibus et futuris*“). Zcela odlišného znění jsou pak u obou listin koroborace: „*In quorum omnium et singulorum testimonium et robur perpetuo valiturum sigilla nostra, abbatis videlicet et conventus monasterii Brewnowiensis prescripti de certa nostra sciencia presentibus sunt appensa*“ (inv. č. 12) a „*Cuius rei in testimonium et robur perpetuo valiturum sigilla nostra, abbatis videlicet et conventus monasterii nostri Brewnowiensis predicti de certa nostra sciencia presentibus sunt appensa*“ (inv. č. 20). Co se datace týče, obě listiny uvádějí „*datum in monasterio Brewnowiensis predicto*“, přičemž u inv. č. 12 je navíc uvedeno „*actum*“ a „*in monasterio nostro*“. V obou případech následuje inkarnační rok a den podle svátku. Petr, probošt v Broumově, je vydavatelem obou německých listin, inventárních čísel 21 a 22. Intitulace je neměnná

ve znění „*Wir Petrus, probost czu Brawnaw czu den geczeyten*“, podobně jako promulgace: (inv. č. 21) „*bekennen offentlichen mit dessem briffē allen den, dy en sehen ader horen lesen*“, která má pouze nepatrné odlišnosti, zejména grafického charakteru, což je důsledek stále ještě neustáleného německého pravopisu. Pro názornost si uvedeme také promulgaci z inv. č. 22: „*bekennen offintlicht mit dessem brife allin den, dy cu seen, horen adir lezin*“. Po naraci a dispozici obsahují obě listiny koroboraci, která u inv. č. 21 zní „*czu eyner sicherheyt vnnd czu eynem bekentnis aller obengescreben sachen habe ich obenegenanter probost vnnd wir obenegenanten schepphen vnser ingesegel an desen briff lossen hengen*“. Ohlášení ověřovacích prostředků u inv. č. 22 má následující podobu: „*czu eyne bekentnisse zo ha wir an gehangin an dezen briff vnsir stat eysegil*“. Poslední formulí je u obou listin datace, jež je shodně složená z inkarnačního roku a dne podle svátku. V případě inv. č. 22 je uvedena německá obdoba latinského *datum*, ad hoc „*gegebin*“. Inventární číslo 19 začíná, jak již bylo výše uvedeno, invokací, na níž navazuje intitulace a promulgace ve znění „*recognoscimus publice universis tam presentibus quam futuris, ad quos presentes pervenerint*“. Následující pasáž, v níž se oznamuje, že měšťan koupil příjem 8 kop grošů pražských od břevnovského kláštera a uvádějí se podmínky, lze považovat za naraci, lépe však již za součást dispozice. Po dispozici jsou ohlášeny ověřovací prostředky. Koroborace je svoji formou odlišná od ostatních u zkoumaných latinských listin: „*Ad maiorem igitur huius rei certitudinem et robur perpetuum sigilla nostra – Henrici, abbatis tunc temporis monasterii Brevnoviensis tocisque conventus monasterii eiusdem necnon scabinorum civitatis nostre in Brumow presentibus sunt appensa*.“ Listina končí datací, jež se sestává z *datum* i *actum*, místa vydání, inkarnačního roku a dne podle svátku.

Latinské listiny s inv. č. 12, 19 a 20 byly vydány v Břevnově. Dvě nejstarší písemnosti (inv. č. 19 a 20) jsou si z hlediska obsahu podobné, třetí latinský dokument je tematicky poněkud odlišný. Zbývající dvě listiny, stylizované v německém jazyce, byly vydány v Broumově a vztahují se k osobě tamního měšťana Mikuláše Gerharta, jenž figuruje také v listině s inv. č. 20.

Břevnovský opat Jindřich zastavil 28. září 1383⁷ svídnickému měšťanu Hermanu Faberovi za 80 kop pražských grošů roční výnosy z Velké Vsi ve výši 8 kop pražských grošů, přičemž po Hermanově smrti i úmrtí jeho manželky Kateřiny případně dle Faberova testamentu onen příjem 8 kop grošů pražských kláštera a farnímu kostelu v Broumově. Z této sumy pak bude 6 kop odkázáno broumovským benediktinům na bohoslužby za spásu duší Hermana a jeho příbuzných. Mše budou slouženy v kostele Panny Marie za městem, avšak při nepříznivém počasí či nějakém nebezpečí, jež by bránilo opustit město, má se bohoslužba konat ve farním kostele. Další 1 kopy dostane broumovský klášter. Z ní má půl kopy pokrýt pořízení svíček a půl kopy se dostane těm, co budu sloužit zádušní mši za Hermana a jeho manželku na každé výročí jejich úmrtí. Poslední kopa případně farnímu kostelu v Broumově a starému kostelu za městem na osvětlení.

O dvacet let později, taktéž 28. září,⁸ oznamuje břevnovský opat Zýffrid⁹ a konvent kláštera, že broumovský měšťan Mikuláš řečený Gerhart odkázal tammnímu klášteru příjem 8 kop pražských grošů, které koupil od břevnovského kláštera. Podmínkou jeho odkazu bylo sloužení zádušních mší každou středu a pátek ve špitálním kostele před městem. V případě nepříznivého počasí či nebezpečí by se bohoslužby konaly ve farním kostele v Broumově. Peníze klášteru případnou po Mikulášově smrti, vybírat je budou dvakrát ročně broumovští přísežní. V případě zanedbání stanovených povinností ze strany kláštera může peníze použít město pro svou potřebu.

⁷ SOA Zámorsk – SOKA Náchod, AM Broumov, inv. č. 19.

⁸ SOA Zámorsk – SOKA Náchod, AM Broumov, inv. č. 20.

⁹ V textu listiny „Siffridus“. Jeroným Růžička uvádí opatovo jméno v podobě „Zyffrid“, viz RŮŽIČKA, J.: *Dějepis kláštera*, s. 156.

bu. Břevnovský klášter může řečené vesnice odkoupit zpět, v tom případě má město Broumov povinnost zabezpečit broumovskému klášteru jiný příjem v hodnotě 8 kop grošů.

Roku 1419¹⁰ postupuje tentýž opat a konvent břevnovského kláštera městu Broumov právo svobodného dědictví (odúmrti) za stálý roční poplatek 20 kop pražských grošů. Zároveň mu prodávají dva domy na zřízení radnice a obecního domu.

Jméno měšťana Mikuláše Gerharta je skloňováno také v letech 1416 a 1417. V prvním případě,¹¹ 5. června, broumovský probošt Petr, purkmistr v Broumově Mikuláš Adelheit a konšelé potvrzují, že Mikuláš Gerhart prodal svůj dům u farního kostela na rohu kostnice a selskou usedlost se zahradou Matesu Zymlerovi a jeho nejbližším. Následujícího roku, 17. ledna,¹² probošt Petra a rada města Broumov potvrzují Mikulášovu nadační listinu pro chudé.

Závěr

V archivním fondu Archiv města Broumov, jenž je uložen ve Státním okresním archivu v Náchodě, se nachází pět středověkých listin vyhotovených na pergamentu, které se vztahují k broumovskému klášteru a samotnému městu Broumov. Jazykem těchto písemností je latina (inv. č. 12, 19, 20) a němčina (inv. č. 21, 22). Místem jejich vydání je v prvním případě klášter v Břevnově, německé listiny vzešly z broumovského prostředí. Nejstarší písemností ze zkoumaného souboru je inv. č. 19 z roku 1383. Další dokumenty byly sepsány v letech 1413, 1416, 1417 a 1419.

Z hlediska rozměrů psacích látek je největší listina z roku 1383, nejmenších hodnot dosahuje pergamen s inv. č. 21. Podobné velikosti mají písemnosti z let 1413 a 1417, tj. inv. č. 20 a 22. Každá z listin byla opatřena pečeti, jejichž stav dochování se různí. Zajímavým předmětem zkoumání byla pečeť města Broumov, která byla přivěšena k inv. č. 19, 21 a 22. V prvním případě je v jejím obrazu labuť bez hvězdy a v legendě se vyskytuje ve slově „BRVNOV“ litera „N“, zatímco v textu listiny se uvádí „M“. U zbývajících dvou exemplářů je již zobrazena labuť s pěticípou hvězdou. Opis zůstává v nezměněné podobě.

U všech listin, kromě inv. č. 19, jež je psáno texturou, byla užitá bastarda, která je téměř vždy dobře čitelná a úhledná. Z hlediska obsahu lze konstatovat, že tematicky jsou si podobné listiny s inv. č. 19 a 20. Německé texty (inv. č. 21 a 22) se vztahují k osobě broumovského měšťana Mikuláše Gerharta, jenž je však zmíněn také v listině s inv. č. 20. V článku byla zaměřena pozornost též na listinné formule, z nichž se jednotlivé dokumenty skládají. Z podrobné analýzy byl vyvozen závěr, že všechny listiny jsou tvořeny standardními částmi, přičemž pouze u inv. č. 19 lze jedna pasáž považovat jak za naraci, tak již za součást dispozice.

Mgr. Petr Sedláček
Historický ústav AV ČR
pobočka Brno
Veveří 97
602 00 Brno
Česká republika
e-mail: sedl.petr@gmail.com

¹⁰ SOA Zámorsk – SOKA Náchod, AM Broumov, inv. č. 12.

¹¹ SOA Zámorsk – SOKA Náchod, AM Broumov, inv. č. 21.

¹² SOA Zámorsk – SOKA Náchod, AM Broumov, inv. č. 22.